

5.2 Banking sector of Ukraine: realities and prospects

Банківський сектор як і більшість галузей економічної системи країни сьогодні відчуває на собі реалії російсько-української війни, зокрема, втрату багатьох відділень та інших активів банків під час бойових дій, складність (неможливість) фізичної доставки готівки в небезпечні регіони, евакуація працівників за кордон або в інші регіони України, вступ працівників до лав ЗСУ. Гостро відчуються проблеми заморожування або уповільнення грошових потоків від кредитування населення та юридичних осіб, а також відтоку фінансових ресурсів через зняття готівки. Значною проблемою, серед інших, є втрата значної частини комісійних торгових комісій через скорочення (зупинення) експортно-імпортних операцій та внутрішньодержавного обороту. Проте, варто зазначити, що українська банківська система а сьогодні досить непогано справляється з безпрецедентною кризою. Більшість банківських послуг залишаються доступними в тих регіонах, де є фізична можливість їх надавати, проте ризики можуть наростати синхронно з погіршенням ситуації в країні. Зауважимо, вітчизняна банківська система досить успішно адаптувалася до роботи віддалено ще за часів ковідних локдаунів, що виявився корисним для банківських установ. З метою посилення захист банківських даних, центральний регулятор в терміновому порядку дозволив банківським інституціям зберігати інформацію в хмарних сховищах, розташованих у ЄС, США, Великобританії та Канаді.

Дослідження різних аспектів функціонування банківського сектору привертають увагу багатьох вітчизняних і закордонних теоретиків та практиків. Серед вітчизняних авторів варто виділити праці Андрєєва А., Алексєєнка М., Безклубого І., Васюренка О., Вітлінського В., Дзюблюк О., Кириченка О., Мороз А., Онищенко І. та багатьох ін. Незважаючи на вагомий напружений стан в даній області дослідження, важливим є постійний моніторинг кон'юнктури на вітчизняному ринку банківських послуг, визначення основних погроз під час

воєнних дій на території України, а також перспектив на майбутнє на основі опрацювання довоєнних даних розвитку банківського сектору.

Відповідно до офіційних статистичних даних НБУ [354] ще на початку 2014 р. банківська система налічувала 180 установ, наприкінці 2015 р. – 117, а вже станом на 01.03.2022 р. 69 од. (табл. 1). Кількість банків з іноземним капіталом становила 31 банківську установу на початку березня 2022 р., з яких 22 зі 100% іноземним капіталом.

Таблиця 1

Зміна кількості банківських інституцій України

Показники	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	02.2022	03.2022
Платоспроможні банки:	96	82	81	77	75	73	71	71	69
- зміна до попереднього року	-21	-14	-1	-4	-2	-2	-2	0	-2
з них з іноземним капіталом	41	38	38	37	35	33	33	33	31
-зміна до попереднього року	0	-3	0	-1	-2	-2	0	0	-2
у т. ч. зі 100% іноземним капіталом	17	17	18	23	23	23	23	23	22
-зміна до попереднього року	0	0	+1	+5	0	0	0	0	-1

Так, за період аналізу загальна кількість банків скоротилася на 60%. Причини були різними: від неможливості ефективно функціонувати в кризових умовах до недостатнього рівня капіталізації згідно нових вимог регулятора. Центробанк також активно вживав заходи щодо забезпечення прозорості структури власності банківських інституцій та перевірки фінансового стану кінцевих бенефіціарів. В кінці лютого 2022 року після початку активної фази російсько-української війни регулятор ухвалив рішення відкликати банківські ліцензії та ліквідувати банки, що перебували під контролем РФ, тому відбулося зменшення впродовж лютого-березня 2022 року загальної кількості банків ще на 2 од. (табл.1). Позбулися ліцензії АТ «Міжнародний Резервний Банк» (100%

капіталу ПАТ «Сбербанк Росії») та ПАТ «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк» (99,77% капіталу Державної корпорації розвитку «ВЕБ.РФ») [355].

За довоєнний період 2014 - 2021 рр. доходи банків України в цілому зросли на 23,2% (табл. 2), що було забезпечено, насамперед, зростанням комісійних доходів на рекордні 69,7 % та процентних доходів на 10,3 %.

Таблиця 2

Основні статті доходів та витрат банків України за період 2014-2021 рр.,

млн. грн., [356]

Показники	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Зміна, % 2021/2014 рр.
ДОХОДИ	210 201	199 193	190 691	178 054	204 459	244 402	250 171	273 843	+23,2%
процентні доходи	151 257	135 145	135 807	124 009	140 859	154 309	147 743	168 749	+10,3%
комісійні доходи	28 276	28 414	31 362	37 138	50 968	62 062	70 640	93 206	+69,7%
ВИТРАТИ	263 167	265 793	350 078	204 545	182 734	184 768	210 445	196 313	-25,4%
процентні витрати	97 171	96 079	91 638	70 971	67 759	74 014	62 895	51 103	-47,4%
комісійні витрати	4 889	5 846	7 182	9 650	13 158	18 089	24 132	35 156	+86,1%
загальні адміністративні витрати	44 614	36 742	39 356	44 202	53 490	62 851	69 437	78 176	+42,9%
відрахування в резерви	103 297	114 541	198 310	49 206	23 705	2 106	31 037	3 404	-96,7%
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК (ЗБИТОК)	-52 966	-66 600	-159388	-26 491	21 726	59 634	39 727	77 530	+212,0%

Витрати банків за період 2014-2021 рр. в цілому зменшилися на 25,4%, що було обумовлено зменшенням процентних витрат на 47,7%, а також відрахувань в резерви на 96,7%, хоча і спостерігалось збільшення комісійних витрат на 86,1% та загальних адміністративних витрат на 42,9% за весь період аналізу. Найбільший обсяг доходів банківських установ припадав на 2021 рік, коли банківська система почала оговтуватися від кризи минулих років та не зазнала значних коливань за період впровадження карантинних заходів і значно

покращила результати своєї діяльності. В цілому, по банківській системі прибуток зріс за шість останніх років збільшився майже в 2,5 рази, хоча зазначимо, що рівень збитків банків впродовж 2014-2017 рр. був катастрофічним.

Максимальний обсяг прибутку за весь період аналізу спостерігався у передвоєнному 2021 році на рівні 77,5 млрд грн. Суттєве зростання прибутковості банківської системи у 2018-2021 рр. стало можливим за рахунок, насамперед, зменшення відрахувань у резерви при стабільному зростанні обсягу кредитів, процентного та комісійного доходів.

Якщо порівняти прибуток у помісячному вимірі, то за січень – лютий 2021 р. прибуток банків України дорівнював 6 491 млн грн, а за січень-лютий 2022 р. він становив 9 909 млн грн., що на 35% більше попереднього періоду. Таким чином, позитивним можна вважати те, що банківська система була в стабільній формі напередодні війни. Вільна ліквідність була значною, цей запас міцності дозволив пройти перші тижні і не втратити функціональність, на думку багатьох експертів. Банківські установи на сьогодні почуваються впевнено в частині ліквідності завдяки значним запасам високоякісних ліквідних активів, які вони акумулювали ще до початку повномасштабної війни, в переважній більшості банківських інституцій перед початком війни вони перевищували 200%. Система адаптується до роботи в умовах воєнного часу й продовжує функціонувати стабільно в тих регіонах, де є можливість, формуються плани відновлення та ефективної поточної діяльності [357].

Сьогодні майже всі вітчизняні банки запропонували клієнтам кредитні канікули, що було їх добровільним рішенням за рекомендацією регулятора. На жаль, в прогнозі аналітиків після завершення кредитних канікул банки отримають великі обсяги заявок від клієнтів на проведення реструктуризацій за кредитами, оскільки багато клієнтів ймовірно повідомлять про неможливість обслуговувати кредити через шкоду, яку війна завдала їхньому бізнесу або отриманні доходів. Це може призвести, навіть у разі швидкого завершення війни,

до суттєвих збитків банків від втрати матеріальних активів та знецінення кредитного портфеля.

Мінімізація ризиків банківського кредитування сьогодні повинна здійснюватися самими банками шляхом використання активних методів впливу на ймовірність неповернення кредитів та відсотків за ними. Завдання банків – удосконалювати внутрішній кредитний ризик-менеджмент, оскільки, як показують дані таблиці рисунку 1, показники простроченої заборгованості за кредитами до початку активної фази війни згідно даних НБУ за 2014-2021 рр. в цілому зросли.

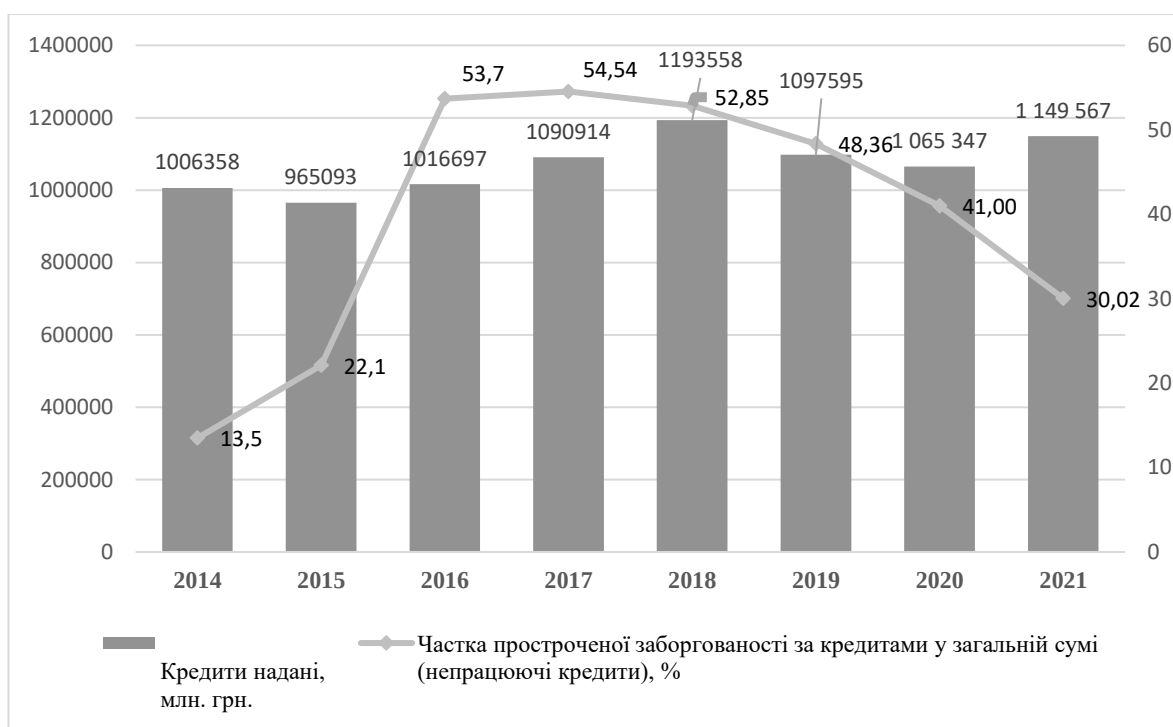

Рисунок 1. Частка простроченої заборгованості за всіма кредитами у загальній сумі (непрацюючі кредити) в Україні за 2014-2021 рр., млн грн, %, [354]

Так, частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів значно зростала впродовж 2013-2016 рр. (на початку 2017 року – найбільший показник 53,7%) та мала тенденцію до зменшення впродовж останніх шести років з 53,7% у 2016 році до 30,02% на початку 2022 року. В цілому, на фоні зростання на 12,4% загального обсягу наданих кредитів банкам в Україні, частка непрацюючих кредитів збільшилася за 2014-2021 рр. на 16,53%.

З метою підтримки діяльності комерційних банків, з 24 лютого центробанк видав 125 млрд грн рефінансування банківським установам, а валютні обмеження та обмеження на імпорту разом із інтервенціями НБУ знижують тиск на курс гривні [358]. Безперечно, банківська система без потужної підтримки держави не спроможна самотійно протистояти поточним викликам.

На початку 2022 року на долю банків з державною часткою припадало 47,08% непрацюючих кредитів, з яких 69,92% належало ПАТ КБ «Приватбанк». В той же час, іноземним банківським групам належали 27,41% непрацюючих кредитів позичальників та банкам з приватним капіталом 17,82% [354]. Незважаючи на складні політико-економічні умови в країні в останні роки, за рахунок, насамперед, кредитної діяльності банків протягом 2010-2021 років спостерігалася в цілому динаміка до зростання сукупних доходів банківського сектору (рис. 2).

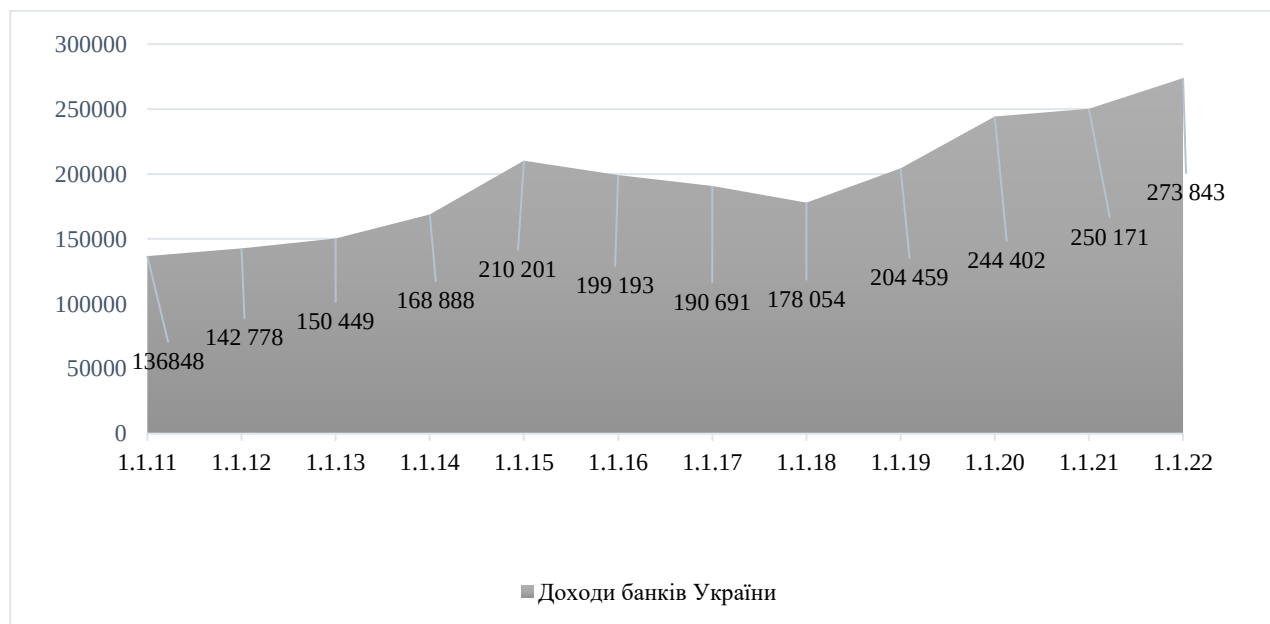

Рисунок 2. Доходи банків України за період 2010-2021 рр., млн. грн., [354]

Як видно з рисунку 2, доходи банків України в цілому за дванадцять останніх років (2010-2021) збільшилися на 50,0%, хоча і дещо зменшувалися впродовж 2015-2017 років. Головною складовою в структурі банківських доходів у 2021 році, як і в попередні роки, були процентні доходи за виданими кредитами клієнтам банківських установ (рис. 3).

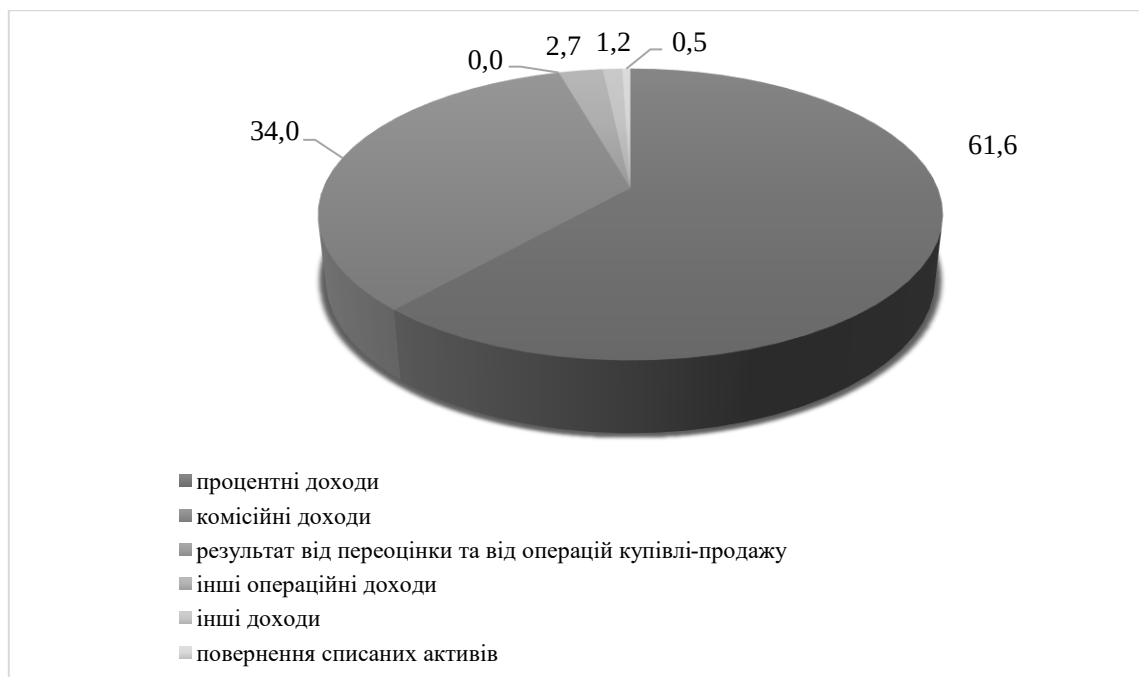

Рисунок 3. Структура доходів банків України станом на 01.01.2022 р.,%,
[354]

Фінансові результати діяльності банківського сектору України за довоєнні роки наглядно демонструє рисунок 4. Так, починаючи з 2018 року вітчизняний банківський сектор продемонстрував нарешті позитивний фінансовий результат у розмірі 22,3 млрд. грн.; за результатами 2019 року прибуток банків становив 59,6 млрд грн. Впродовж 2020 року прибуток банків дещо зменшився і становив 22,3 млрд грн, проте на початку 2022 року позитивний фінансовий результат банків України становив рекордні 77,5 млрд грн. В цілому, за 2018-2021 рр. прибуток по банківській системі дорівнював 199,1 млрд грн.

Вітчизняна банківська система вже не вперше вирішує завдання, пов'язані із ризиками воєнних дій. Навесні 2014-го банки зіткнулися з проблемами вивезення залишків готівки з територій, що захоплювались, на Донбасі та окупованого Криму. Наразі географічне охоплення, на яке поширилися аналогічні ризики, нажаль, значно розширилося.

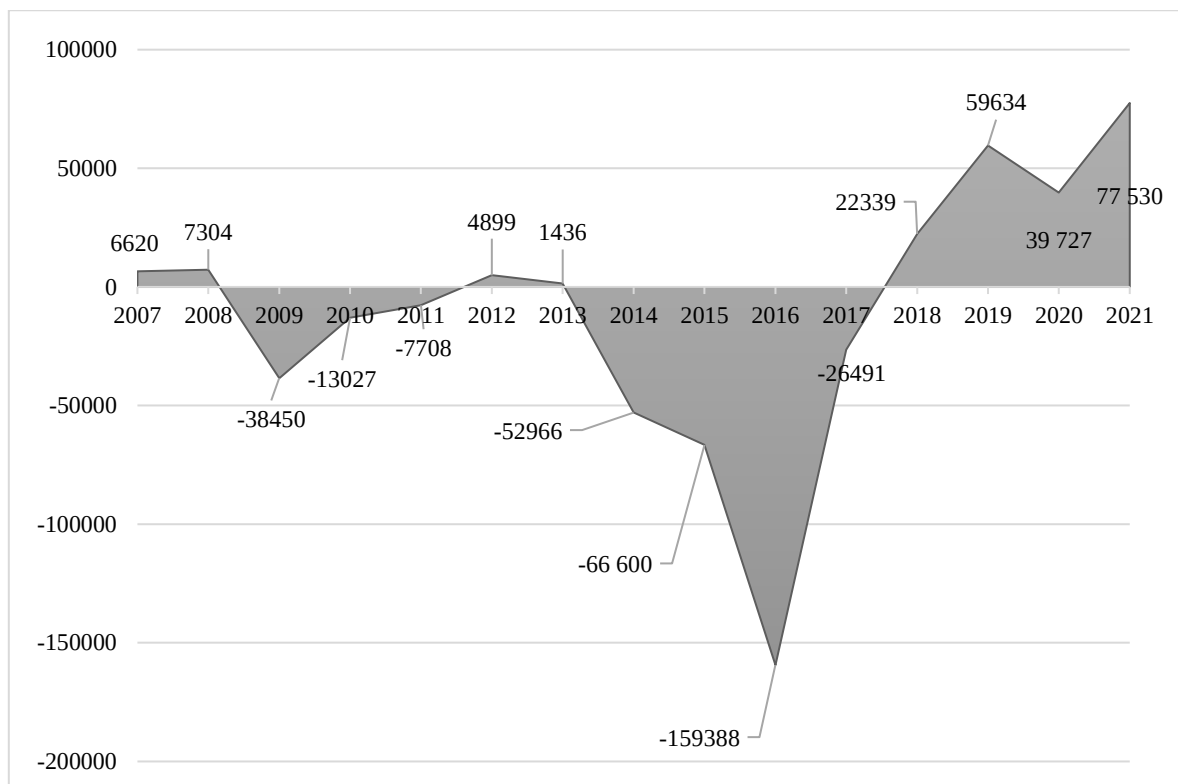

Рисунок 4. Фінансові результати діяльності банків України за період 2007-2021 рр., млн. грн., [354]

Зрозуміло, що перспективі українським банкам доведеться стикнутися із погіршенням якості активів через великі обсяги проблемних кредитів, які значно перевищують виклики 2014–2015 років. Вже сьогодні економіка країни скоротилася майже на 50% – це також і приблизна оцінка майбутніх втрат банківського бізнесу [359]. Валютний шок доведеться пережити трохи пізніше – поки НБУ фіксує курс, але він не може тривати довго. Одночасно із падінням експорту через закриття портів і зупинку металургійних підприємств значно зменшилися споживання та інвестиції, а отже, і потреба в імпорті. Сьогодні ситуація відносно «заморожена», населення вільно користується рахунками та здійснює безготівкові розрахунки, може навіть знімати кошти з карток за кордоном. Але, ймовірно, після шоку в майбутньому система дещо зміниться. Приватні банки будуть сильно залежати від кредитів рефінансування регулятора.

Одна, незважаючи на всі виклики, проведений аналіз показників розвитку банківської системи до 2022 року дозволяє стверджувати про накоплений запас міцності системи, що надає стриманого оптимізму щодо наслідків страшної

війни для системи. Також, варто брати до уваги, що в 2014 році і всі роки після цього Україна не отримувала такої фінансової допомоги, яку вже схвалили та надають ЄС, США, Великобританія та МВФ. Частина іноземної валюти з виділених Україні коштів обов'язково буде продана на валютному ринку України, що забезпечить вагому підтримку гривні та зміцнить її, принаймні до довоєнного рівня. За рахунок фінансової допомоги будуть створені програми державного фінансування з низькими відсотками, спрямовані на відновлення інфраструктури, бізнесу та житла, що, в підсумку, допоможе підтримати і самі банківські установи, надаючи їм можливість відновити оборот і покращити свій фінансовий стан.